

Битието на грижата у Мартин Хайдегер

Милослава Янкова

Being of care of Martin Heidegger: The purpose of this text is to present Heidegger's conception of care as being of Being-here-on. The key modes of care being anxious-to and take care are analyzed. It's referred to the relationship of these concepts with the problems of being-in-the-world and being-with. The differentiation by German philosopher phenomena as will, desire, inclination, pressure from care because it is ontologically "earlier" than them is argues.

Key words: Care, being anxious-to, take care, Being-in, Being-here-on-with-other, Being-with one another.

ВЪВЕДЕНИЕ

За немския философ Мартин Хайдегер човекът и света са в отношение един с друг. Човекът е *битие-в-света*, винаги ситуиран и без възможност за по-различна спрямо света перспектива от тази, която му дава неговата ситуация. В този план аз съм този универсум от пространство и траене от една единствена гледна точка, която не бих могъл да сменя и от която битието ми получава непреодолимата си пристрастност и окончателната си ограниченост. Отказът от тази гледна точка и бягството от тази ситуация ще доведе до объркани бълнувания, т.е. до загуба на автентичния живот. Така ангажирането е не само фактическа констатация, но и максима за здрав живот.

Освен битие-в-света човек за екзистенциалиста Хайдегер е *битие-с*. Моят свят е *Mitwelt*, свят-със (другия). Затова той разкрива човека върху модуса на съществуването. Захвърлен в света, човекът се сблъсква по необходимост с другия не просто като някакъв "подръчен предмет", а като друг, подобен на самия него, т.е. друга екзистенция. В този смисъл човешкото битие е *Mitsein*, със-битие. Макар *Mitsein* да съдържа определена съобразеност с другия, тя е негативна и сляпа като между същества, чиято абсолютна захвърленост е утвърдена най-напред. В онтологическата захвърленост прякото общуване е невъзможно. Осъзнаващият безсмислието на битието и живота няма желание да се меси в съдбата на другия, уважава това, което той е. Реалният сблъсък или действителната взаимност ще сложат край на фундаменталната свобода. "Обединява" ни просто общата ни онтологична категория. Това е заедност преди морала, заедност, която притежава етическа неутралност. От гледна точка на морала, неутралността е сравнима с безразличието. Левинас саркастично коментира: "Mit означава да си редом-с... а не да се срещаш с Лицето, то е *zusammensein*, може би *zusammenmarschieren*." [2]. Затова не с предлога *mit* трябва да се описва първоначалната връзка с Другия. Другият е разкрит най-напред в погрижващото се обгрижване (*besorgenden Fursorge*).

Начините на погрижване на "света", на грижата-за другите се основава на същностното Бъдене-възможно на *Бъденето-ето-на*. Неговото битие се разбулва като грижа (*Sorge*). [4,146]

ИЗЛОЖЕНИЕ

Понятието "грижа" за екзистенциалиста Хайдегер отразява един екзистенциално-онтологичен основен феномен, който обаче не е прост в своята структура. Онтологически елементарната цялост на структурата на грижата не може да бъде сведена до един онтичен "първоелемент". [4,154]

Грижата е начинът ми да бъда в света. Човешкото битие е фундаментално загрижено. При това ако то е непрестанно загрижено за света, то също така може да се каже, че то постоянно загрижва света за себе си.

При Хайдегер обгръжаваният свят е очертан от грижите ни, а не от обективните отношения на нещата. За него нещата са по-скоро оръдия и тяхното битие е онтологически зависимо от нашата активност. Това е битие-под-ръчно-на-човека. От друга страна, ако човекът се загрижва за нещата преди да рефлектира върху себе си, да се насочи към собствената си сърцевина, тогава първичната връзка на знанието с действието се явява примитивна менталност. Докато човекът остава погълнат от действието и грижата, последният смисъл на света му се изплъзва, а той е застрашен от разтваряне в нещата. За немския философ съществува някакво първо време, в което нещата са за човека и човекът е за нещата, където без обръщането в автентичността то неизбежно води към умъртвяваща обективация. В някаква последващо време автентичността на екзистенцията се завоюва срещу неща, за които не е ясно какво валидно съществуване могат да имат за освободения човек. Навил упреква Хайдегер, че като практика екзистенциалисткото „ангажиране“ е външно и без влияние. В този смисъл го определя като празна форма на ангажирането, един вид пред-ангажиране, непритежаващо вече съучастничеството на света. [3,80-81]

Според своята участ битието винаги се грижи за своята същност. Да се грижиш за едно „нещо“ или за едно „лице“ в неговата същност за немския мислител означава да го любиш, да го обичаш. Мислено първоначално, това обичане философът свързва с „даряване на същност“. [5,132]

Що се отнася до грижата за собственото битие, то е вътрешна ограниченост. То трябва да разграничава Da-sein от самозатворения Аз. Само като угрижен Азът може да влезе в битието. Структурата на грижата дава в резултат други две категории: екзистенция и фактичност. Екзистирацията човек понася Тук-битието, като приема това Тук като проявление на битието в грижата. [5,141]

Хайдегер приема, че именно в обръщането към човека, в този опитът да се подготви човека за това обръщане е заложена една грижа за човека. „Накъде другаде е насочена „грижата“, - пише той - освен в посоката да се върне човекът обратно в неговата същност? [5,134] За философа това означава, човекът да стане човечен. В този смисъл хуманността остава грижа на мислене за което хуманизмът е стремеж и грижа човекът да бъде човечен. Хайдегер е съгласен, че човечността на човека е заложена в неговата същност.

Грижата винаги, дори само с отнемане на собствено присъщото, е погрижване и обгрижване.

Битието при подръчното философът дефинира като погрижване, а битието с, *Бъдене-ето-на* с Други – като обгрижване (грижа-за). Като погрижване, т.е. грижене, правене на нужното, подписуряване, философът определя обгледаното вземане-даване и го интерпретира от феномена *грижа*, за каквато се определя битието на изобщо.

Грижата обхваща единството от битийните определения екзистенциалност, откъсната от фактичност и про-падане. Изразът „грижа за себе си“ по аналогия с погрижване и обгрижване е тавтология. Под грижа не може да се има в предвид едно особено отнасяне към Себе-си, защото същото онтологически е вече характеризирано чрез Си-отнапред-бъденето. В това определение са *съ-положени* двата други структурни момента на грижата - Вече-бъденето-в и Битието-при.

Биващото, към което Бъденето-ето-на се отнася като към Бъдене-с стои в обгрижването, което се отнася до полагане на грижи за, социалните грижи, спомоществователството (Fursorge).

Като обгрижване философът приема също така и “погрижването” (Besorgen), т.е. правене на необходимото за храна и облекло, и гледането на тялото на болния. Но Хайдегер разбира този израз съответно на използването на погрижване като термин на един екзистенциал. Например “социалните грижи” като социално учреждение имат основа в *Бъденето-с*. Тяхната фактическа наложителност е мотивирана най-напред и най-често в отслабените модуси на обгрижването. Като възможни начини на обгрижването са *Бъденето* един за друг, един против друг, един без друг, разминаването един с друг, съвършеното незасягане един от друг. Положителните модуси на обгрижването притежават две крайни възможности - отменяйки-владеещото и изкачайки-отпред-освобождаващото. Първата възможност немският мислител свързва с това да може сякаш да избавя другия от “грижата” (от “тегобата”) и да се отмени. Това означава да се поставя на мястото му в погрижването. Гриженето-за е израз на това, че необходимото за другия е грижовно подсигурано. При това същият е изхвърлен от мястото му, готов напълно да се разтовари от него. Както обяснява философът, той отстъпва, за да може после да поеме това, което грижовно му се подсигурава, предоставя му се на разположение в готов вид. Хайдегер вижда проблем в това, че при такъв вид обгрижване Другият може да стане зависим и подвластен, даже и това господство да е негласно и да остава скрито за подвластния. Встъпващото в отмяна и избавящо от “грижата” обгрижване-за определя в широк обхват *Бъденето-един-с* другиго. При това мислителят го отнася преди всичко до погрижването за подръчното.

Делничното бъдене един с другиго стои между двете крайности на положителното обгрижване като се проявява в разнообразни смесени форми.

Обгрижването е ръководено от зачитането в смисъл на респектиране, вземане предвид и снизходителността. И двете могат да преминат съответните модуси на липсата и индиферентността, да стигнат чак до безогледността и до проявяването на снизходителност, което води безразличието.

За Хайдегер е важно, че съществува възможност за обгрижване (грижене-за), което не толкова встъпва в отмяна за Другия, колкото изскача пред другия в екзистентното му Можене-да-бъде не за да го избави от “грижа”-та, а да му я върне истински като такава. Именно това обгрижване за немския философ се отнася до истинската грижа, т.е. до екзистенцията на Другия, а не до дадено нещо, за което той се погрижва, като подпомага Другия да си стане прозрачен в своята грижа и свободен за нея.

Немският екзистенциалист прокарва по категоричен начин разлика между “погрижване за” или “грижовно поддържане” на едно пособие или на една принадлежност и “грижене-за” Другия, отнасяне към Другия с грижи, подпомагане на Другия, обгрижване. [4,337] Поради факта, че обгрижването пребивава най-напред и най-често в свидетелстващите за липса, или най-малкото в индиферентните модуси – в безразличието на разминаването един с другиго, затова както пояснява Хайдегер, и най-близкото и същественото се-познаване се нуждае от запознанство. Дори познанството да се изгубва във видовете на въздържаност, прикриване и преструване, на *Бъденето-един-с-другиго* са необходими особени пътища, за да се доближи до *Другите*, респективно, за да “им” влезе “под кожата”.

В погрижването за това, което човек е започнал с, за и срещу Другите постоянно е заложена грижата за една разлика спрямо Другите. Като причина за това Хайдегер извежда изравняване разликата спрямо тях. Става дума за това, че когато собственото *Бъдене-ето-на* изостава от Другите иска да ги застигне, или когато то има предимство пред Другите, цели да ги държи долу. *Бъденето-един-с-другиго* е обезпокоено от грижата за тази дистанция. Екзистенциално погледната то има характера на *дистанцираността*.

В тази дистанцираност, присъща на *Бъденето-с*, е заложена *подвластността* на Другите, произволът на Другите. Тези Други не са определени Други. Всеки Друг може да ги представлява.

В ползването на обществения транспорт, в употребата на средствата за масова информация (вестника), всеки Друг е като Другия. Това *Бъдене-един-с-другого* изцяло разтваря собственото *Бъдене-ето-на* в начина на битие “на Другите” и то така, че в тяхната различност и изразеност Другите още повече изчезват. Названата тенденция на *Бъденето-*, която Хайдегер нарича дистанцираност, има основа в това, че *Бъденето-един-с-другого* се погрижва за *средноватостта*. Тази средноватост следи за всяко открояващо се изключение. Грижата на средноватостта от своя страна разкрива съществена тенденция на *Бъдене-ето-на*, която философът нарича уравниловка на всички възможности на битието.

Като изначална структурна цялост феноменът грижа не изразява предимство на “практическото” отношение пред теоретическото. За немския философ съзерцаващото определяне на едно налично има не по-малко характера на грижата, отколкото една “политическа акция” или развлечение за отдих. В този смисъл “теория” и “практика” са битийни възможности на едно биващо, чието битие трябва да бъде определяно като грижа.

Хайдегер аргументира отграничаването ѝ от феномени като воля, желание, склонност и напор, които най-напред могат и да бъдат идентифицирани с грижата. Грижата не може да бъде изведена от тях, защото онтологически тя е “по-рано” от тях. Философът посочва как тези феномени са екзистенциално основани на грижата. Във волевото искане едно проектирано към възможността му биващо се разбира като биващо, за което трябва да се погрижат. Това означава да го въведат чрез обгрижване в битието му. Към волевото искане се отнася едно искане, което вече се е определило от едно Заради-какво. Като конститутивни за онтологичното възможност на едно волево искане Хайдегер посочва предварителната разкритост на Заради-какво-то изобщо, разкритостта на погрижваемо и разбиращото Се-проектиране на *Бъденето-ето-на* върху едно Можене-да-се-бъде накъм възможност на “волево исканото” биващо”. По този начин разгледано във феномена волево искане прозира основополагащата цялост на грижата.

В желанието *Бъденето-ето-на* проектира битието си към възможности, които не само че не се поемат от погрижването, но дори не се обмисля и очаква осъществяването им. Желанието философът свързва само с *унасяне-по, тежнеене-към, бленуване-по* възможностите. Такова унасяне (тежнеене-към) *закрива* възможностите. Това, което е “налице”, в желаещото унасяне става “действителен свят”. В този смисъл желанието онтологически предпоставя грижа. Склонността разкрива характер на стремление. Ако *Бъденето-ето-на* потъва в една склонност, то е модифицирана пълна структура на грижата. Станало съляпо, то поставя всички възможности в служба на склонността.

Напорът, желанието “да се живее” е едно „На-към”, което от само себе си носи със себе си подтика, импулса. То е “На-към на всяка цена”. Напорът търси да изтласка други възможности. В чистия напор грижата още не е станала свободна, докато при склонността, грижата винаги е вече обвързана. Склонност и напор са възможности, които са коренят в хвърлеността на *Бъденето-ето-на*. Напорът да се живее не може да бъде унищожен, склонността да бъдеш “живян” от света е неизкоренима. Двете могат да се модифицират онто-екзистентно чрез грижата като истински, защото онтологически имат основа в нея.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Горезилюженото дава оснавание да се изведат основни положения като това, че при Хайдегер биващото има “първопроизхода”, “първоначалото”,

“първоизточника” на битието си в грижата. “Бъденето-в-света” има битие-съобразното клеймо на “грижа”-та. Онтологическата интерпретация на *Бъденето*-ето-на довежда предонтологичното изтълкуване на това биващо като “грижа” до *екзистенциално понятие* грижа. Трансценденталната “всеобщност” на феномена грижа и на всички фундаментални екзистенциали има широта, на която се основава всяко онтико-светогледно изтълкуване на Бъденето-ето-на, дори то да разбира Бъденето-ето-на като “грижа за живота” и нужда или обратно.

Ставането на човека на това, което той може да бъде в своето Бъдене-свободен за най-собствените си възможности, е “постижение” на “грижа”-та. Тя определя изначално основния начин, съобразно който това биващо е предадено на погрижвания свят.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Колет, Ж. Екзистенциализмът, С. 2005

[2] Левинас, Е. Тоталност и безкрайност. С. 2000

[3] Муние, Е. Увод в екзистенциализма, С., 1993

[4] Хайдегер, М. Битие и време, С. 2005

[5] Хайдегер, М. Същности. С. 1993

За контакти:

Гл. асистент Милослава Русинова Янкова, Катедра „Социални дейности”, Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”, 0897411108, e-mail: mila60@mail.bg

Докладът е рецензиран.